FORDÍTÁS

Az információközlés idegen nyelvi akadályai

A tudományos intézetek, intézmények, egyetemek stb. könyvtárosai nap mint nap szembe kerülnek idegen nyelvü kiadványokkal, legyen a munkájuk akár a beszerzés, katalogizálás, indexelés vagy kivonatolás. A könyvtárosoktól olykor bizonyos forditási képességet is elvárnak.

Hogy a könyvtáros az ezen a téren vele szemben felmerülő igényeknek megfelelhessen, ismernie kell a nemzetközi bibliográfiai szakirodalmat, a nemzetközi könyvforgalmat, a beszerzési lehetőségeket, a fontosabb szerzők nevét, a főbb folyóiratokat stb. Természetesen meg kell barátkoznia a jelentősebb világnyelvekkel és irásrendszerekkel is.

A könyvtárosok általában specializálják magukat egy-egy világnyelvre, ez azonban rendszerint nem elégséges, hiszen gyakran adódik, hogy a világ minden tájáról származó, széles tematikát felölelő idegen nyelvü anyaggal kell dolgozniuk.

Ezért az amerikai St.John Egyetem Könyvtártudományi Karán az 1972-73 akadémiai évben különleges tanfolyamot indítottak "az információközlés idegen nyelvi akadályai" cimmel.

Bár sok tudományág terén az angol a legelterjedtebb nyelv, egyetemisták, kutatók és tudósok gyakran kényszerülnek más nyelvü forrásmunkák használatára. C.W. HANSON 1962-ben Londonban megjelent egyik munkájában rámutatott arra, hogy a tudományos ismeretek terjesztése a jövőben egyre inkább különféle nemzeti nyelveken fog történni. Rövid távlatban HANSON a legnagyobb jelentőséget az orosz, a kinai és a japán nyelvnek tulajdonitotta.

D.N. WOOD megismételte 1967-ben ezeket az előrejelzéseket.Ugyanakkor becsléseket is közölt a különböző nyelveken megjelenő tudományos és müszaki publikációk várható arányairól.

A volt National Lending Library for Science and Technology kimutatásai szerint a tudományos és müszaki folyóiratok nyelvi aránya a következő képet mutatja: 46% angol, 14% orosz és egyéb cirill ábécével nyomtatott kiadvány, 10% német, 9% francia, 4% japán, 3% spanyol, 3% olasz, 2% lengyel, 2% cseh és szlovák, 2% portugál és 5% az egyéb nyelvek részesedési aránya.

Ezekre és más hasonló adatokra támaszkodva WOOD leszögezte,hogy a világ tudományos és müszaki szakirodalmának a fele nem angol nyelven jelenik meg.

Ha nem a folyóiratokat, hanem a könyvkiadást vizsgáljuk, akkor

az UNESCO Statisztikai Évkönyve is szolgálhat némi utbaigazitással, bár e kiadvány összeállitási gondjai közismertek. Német nyelvü könyveket például nemcsak a két Németországban adnak ki, hanem Ausztriában és Svájcban is. A Dél-Afrikai Köztársaság könyvtermésének a fele angol, a fele afrikaans nyelvü. Japánban sok könyvet angol nyelven jelentetnek meg. Számos dél-amerikai állam csak részleges adatokat szolgáltat, sok afrikai ország egyáltalán nem ad adatokat.

Az összeállitás alapján mégis valamiféle tájékozódást lehet szerezni a világ könyvkiadásáról. 1970-ben például /1971-ben közzétett adatok alapján/ 137 348 angol, 61 798 német, 60 792 orosz, 31 508 spanyol, 31 249 japán, 30 297 francia, 12 348 portugál és 8031 olasz nyelvü könyvet adtak ki.

Ha azonban a teljes könyvkiadást egybevetjük a megjelent tudományos és müszaki munkák számával, akkor a fenti sorrend megváltozik, mert például a negyedik helyen álló spanyol nyelv jelentősen visszaesik. Annyi mindenesetre ebből az összeállitásból is kiviláglik,hogy az angol nyelv távolról sem egyeduralkodó.

A könyvtártudomány amerikai müvelői tehát indokoltan törekszenek a könyvtárosok idegen nyelvi képzésére. D.B. WALCH egyik legutóbbi tanulmányában /1970/ hangsulyozta, hogy mind ez ideig megelégedtek egy idegen nyelv szerény ismeretével, olyan szinten, amely egy-két éves főiskolai, egyetemi tanulással érhető el. Ez természetesen távolról sem elegendő.

Ezért a Columbia Egyetemen és a Pratt Intézetben bevezették a "könyvtárosi nyelvészet" tanitását. Ez az előadássorozat a bibliográfiai szakkifejezésekre, a földrajzi helységnevek, család- és személynevek helyes irásmódjára, a nem latin betüs ábécék átirására stb. terjed ki. Sajnos, ez a képzési mód mindmáig nem vált általánossá, bár - amint ezt T.T.B. MILLS már 1968-ban leszögezte - a nyelvészet nélkülözhetetlen a könyvtárosok számára.

Nem arról van szó, mintha több idegen nyelvet egyidejüleg alaposan el kellene sajátitani. A nyelvészet tanulása azonban megbarátkoztatja a könyvtárost a különböző nyelvrendszerekkel, s igy azok nem lesznek többé idegenek, vagy éppenséggel ijesztők a számára.

MILLS szerint egy ilyen jellegü tanfolyam célja:

fokozni a tanulók nyelvi ismereteit általában, különösképpen pedig a fontosabb publikáló országok nyelveinek és irásrendszereinek megértését;

erősiteni a hallgatók fogékonyságát a nyelvek és irásrendszerek sokféleségéből adódó azon problémák iránt, amelyek a szóban vagy irásban rögzitett gondolatok és információk cseréjét megnehezitik;

tapasztalatokat nyujtani a nyelvi vonatkozásban felmerülő könyvtárosi gondok helyes megoldására;

képessé tenni a hallgatókat arra, hogy használni tudják a fonto-

sabb világnyelveken közzétett bibliográfiai és referencia adatokat.

A - kizárólag gyakorlati szempontból - tanitott idegen nyelvek a német, a francia, az orosz, a japán, a spanyol, az arab, a héber és a kinai. Az angol mellett a németet, a franciát, az oroszt és a japánt szokták a legfontosabb tudományos-müszaki publikációs nyelvnek tekinteni.

A tanfolyam alapját az irás történelmi fejlődésének a bemutatása képezi, a szóirástól, a szótagiráson keresztül, egészen a betüirásig.

A kinai irás még ma is szóirás, vagyis elvileg hasonló ahhoz, amelyet a sumérok és az egyiptomiak használtak. A héber, az arab konszonantikus szótagiró jellegü, a hiányzó magánhangzókat külön irásjelek pótolják. A japán is szótagiró nyelv. Az orosz, a német, a francia, a spanyol stb. betüirást alkalmaz, természetesen mindegyik a saját ábécéje segitségével.

A hallgatók a tanult nyolc idegen nyelv mindegyikén gyakorolják a beszerzés,katalogizálás, visszakeresés stb. munkáját. Foglalkoznak a forditás problémáival és gyakorlatával. Megtanulják az idegen nyelvü könyvek rendezését, amelyeket - hacsak nem képeznek külön gyüjteményt egy könyvtárban - inkább a tárgy, mintsem a nyelv alapján szoktak besorolni.

A legkomolyabb probléma az un. transzliterálás, vagyis az idegen irásrendszerekkel közölt cimek, nevek és egyéb bibliográfiai adatok latin betüs átirása. A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet /ISO/ kidolgozott ugyan ajánlásokat, de ezeket nem alkalmazzák egységesen. Sőt, az angol British Standards Institution, az amerikai Library of Congress stb. egészen más irányelvek szerint dolgoznak, ami jelentős zavar forrása.

Az ISO a betü szerinti átirás mellett foglalt állást, hogy az átirási folyamat bármikor visszafordítható legyen, s ne vezessen torzulásokhoz. Igen sokfelé mégis a kiejtés szerinti átiráshoz folyamodnak, amely természetesen nem reverzibilis, vagyis - szükség esetén - az eredeti irásmód csak nehezen reprodukálható.

A forditás az információközlés terén jelentkező idegen nyelvi akadályok legjelentősebb elháritója. Ezért a tanfolyamon jelentős teret szentelnek a forditáselméletnek és a forditástechnikának egyaránt. Áttekintik a gépi forditás korábban emelkedő, ujabban csökkenő lehetőségeit, s foglalkoznak a gépi szótárak alkalmazhatóságával /machine aided translation/. Tisztázzák a könyvtárosi és dokumentátori munkában nélkülözhetetlen fogalmakat, mint például a "teljes" /cover to cover/ forditás, a kivonatolás, a tömörités stb. A szakirodalom állásfoglalásai alapján eldöntik, hogy mi a fordító joga és kötelessége. Megismerkednek a hallgatók a jelentősebb forditásnyilvántartási központokkal és forditószolgálatokkal, hogy a kutatóknak ezen a téren is segitségükre lehessenek.

A tanfolyam sikeres elvégzéséhez nem annyira konkrét idegen nyelvismeret, mint inkább az idegen nyelvek iránti érdeklődés szüksé-

ges. A tananyag - a lényeget tekintve - az általános és alkalmazott nyelvészetet, valamint a könyvtárosi munka idegen nyelvi vonatkozásait öleli fel.

/Journal of Education for Librarianship, 14.k. 3.sz. 1974. p.171-184./

Tarnóczi Lóránt

§§§

KAPCSOLATAINK

Az információátadás módszerei és eszközei a GPI nürnbergi szimpóziumán 1975. III. 13-15.

1975. március 13-15. között Nürnbergben rendezte meg a "DIDAKTA 13" c. kiállítással egybekötött 13. szimpoziumot az Institut für Kybernetik keretében működő GPI - Gesellschaft für programmierte Instruktion.

A szimpozium lényegének megértéséhez tudni kell, hogy a tudományos társaság nevében szereplő "Instruktion" nem a régies szóhasználat szerinti tanitást jelenti csupán, hanem az általános szellemi és magatartásbeli fejlődést elősegitő információátadást, amibe a képzés és a tájékoztatás egyaránt beletartozik. A társaság célja az információátadás módszereinek és gépi eszközeinek kutatása és fejlesztése. Igy értelmezendő az Institut für Kybernetik célja is. Ez az intézet a kibernetika alapelveire támaszkodva az információcsere fejlesztésének lehetőségeit kutatja, illetve annak programjait dolgozza ki és gépi eszközeit tanulmányozza. Az ILUS /Interlinguistik und Sprachkybernetik/ munkacsoport e kereten belül a munka nyelvi vonatkozásaival foglalkozik.

A 36 000 m^2 területen, 800 kiállító részvételével megrendezett "DIDAKTA 13" kiállitás mottója az egész életen át tartó tanulás volt. Ennek értelmében a tájékozódás és tanulás minden szakaszára, minden életkorra és minden szakterületre kidolgozott információközlő és -továbbitó eszközök, berendezések és programok hatalmas tömegét mutatták be.

A szimpoziumon a GPI tiz munkacsoportra osztva tartotta meg előadásait.

Az AVM /Audiovisuelle Medien - Audio-vizuális eszközök/ munkacsoportban ezeknek az eszközöknek a tájékoztatásra és tájékozódásra,